

TASAVVUFTA BÂDE
Nasrullâh Pûrcevâdî*

Çeviren: Çetin KASKA

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, Arş. Gör. Dr., cetinkaska@hotmail.com

Geliş Tarihi/Received:

06.04.2019

Kabul Tarihi/Accepted:

29.06.2019

e-Yayım/e-Printed:

29.06.2019

ÖZ

"Bâde" lafzı İslami tasavvuf ve irfanda, özellikle tasavvufi şiirlerde, genellikle hakiki manasından farklı olarak kullanılmıştır. Sûfîler badenin gerçek ve mecazi anlamını birbirinden ayırt etmek için şeriatın yasakladığı sarhoşluk veren sıvıyı "sathi bâde" ve mecazi bâdeyi de "manevi bâde" olarak adlandırmışlar. Bâde ya da şarâbın mecazi manası tasavvuf tarihinde ve tasavvufi şiirin çeşitli dönemlerinde bir tarafta sabit kalırken diğer tarafta da değişime uğramıştır. Gerçek olan şu ki bu mefhumun asıl gayesi Allah'a duyulan muhabbet veya aşktır. Bu çalışmada bâdenin edebiyattaki tarihi serüvenine, özellikle İranlı tasavvufçu ve şairlerin onu nasıl kullandığına, manevi ve maddi bâde arasındaki ilişkiye değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler; Tasavvufta Bâde, Şarap, Aşk, Mecazi Bâde.

BADE (WINE) IN TASAWWUF

ABSTRACT

The word "bade" (wine) has been used in a different sense than its literal meaning in the Islamic tasawwuf and culture, especially in sufi poetry. In order to distinguish between the real and metaphoric wine sufists called the wine forbidden in the shariat as "superficial wine" and called the metaphoric wine as "spiritual wine". While the use of the metaphorical meaning of bade or wine in the history of tasawwuf and sufi poetry continued constantly, it also underwent certain changes on the other hand. The reality is that the real purpose of the use of that concept has been the love felt for Allah.

Keywords; Wine in Tasawwuf, Wine, Love, Metaphorical wine.

"Bâde" lafzı İslami tasavvuf ve irfanda, özellikle tasavvufi şiirlerde, genellikle hakiki manasından farklı olarak kullanılmaktadır. Sûfîler bu iki anlamı birbirinden ayırt etmek için şeriatın yasakladığı sarhoşluk veren sıvıyı "sathi bâde/ şarap" ve kendi bâdelerini de "manevi bâde" olarak adlandırmışlar. Manevi bâde demelerindeki maksat muhabbetlerinin tamamının Allah'a olmasıdır. Bu muhabbet kalbin kendisine has hallerinden meydana gelen bir muhabbettir. Bu rumuzlu manayı beyan etmek için sûfî şairler, sûfî olmayan şairlerle birlikte aynı lafız ve kinayelerden istifade etmişler. Yani tasavvufi olmayan şiirlerde geçen bâde, mey, şarâb, hamr, modâm ve rehîk gibi kelimelerle âb-ı İneb, dohter-ı rez gibi tabirler az çok aynı manaya gelmektedir. Tasavvufi şiirlerde de bu rumuz ve lafızların hepsinin manası hemen hemen aynıdır, ancak hicri yedinci yüzyıldan sonra bazı yazarlar özellikle şarâb, mey ve bâde gibi lafızların arasında mana bakımında farklar olduğunu söylemeye başlamışlar.

* Yazan; *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, "Bâde Der İrfân", (Tahran: Yy., 1996), 1: 178-81.

Bâde ya da şarâbın mecazi manası tasavvuf tarihinde ve tasavvufi şiirin çeşitli dönemlerinde bir yönden sabit kalırken diğer bir yönde de değişime uğramıştır. Gerçek olan şu ki bu mefhumun asıl gayesi Allah'a duyulan muhabbet veya aşktır. Değişime uğrayan şey tasavvuf büyükleri, şairler ve yazarların aşk, muhabbet veya bunların mertebelerine ve nasıl ortaya çıktıklarına dair ortaya koydukları açıklama ve beyanlardır.

Şarabın manasının değişime uğraması hicri üçüncü ve dördüncü yüzyıllara kadar uzanmaktadır. Şaraba ait istilahlara ve özellikle tasavvufi dil o zaman ortaya çıkmıştır. O dönemde "bâde" ve "mey" tasavvufi manayla henüz Fars şiirine girmemiştir, fakat tasavvuf ehli Arapça lafızlar olan hamr ve şarâbı tasavvufi anlamıyla konuşmalarında ve bazen Arapça şiirlerde kullanmışlar. İlk önceleri sûfilerin nazarında hamr ve şarâbın tasavvufi manası "yol rehberi, insana Allah'ın muhabbetinin galip gelmesini sağlayan araç, sarhoşluk ve içki içme sonucu insanda ortaya çıkan temiz kudret" istilahları ile ilgilidir. Sarhoşluğun sebebi şarâb veya bâde içmektir. Sûfiler de bu yüzden manevi sarhoşluğun sebebinin hamr veya şarâb bilip onunla Allah'ın muhabbetini kast etmişler.

Hicri üçüncü ve dördüncü yüzyıllarda sarhoşluk kavramı ve onun zıt kavramı olan ayıklık sûfi şeyhleri arasında çok önemli konuların konuşulmasına vesile olmuştur. Bu muhtelif konuşmalar sonucu sûfiler daha sonra şarâb, bâde, mey, bâdegosârî, meyhane, sâkî ve harâbât arasında tam manasıyla bir bağ olduğuna ikna olmuşlar. Bu iki kavrama göre iki tasavvufi akım ortaya çıkmıştır. Biri Bâyezîd-i Bistâmî (ö.261?) ve onu takip edenlere, diğeri de Cüneyd-i Bağdâdî (ö.392?) ve onun izinden gidenlere bağlıymış. Bâyezîd'i takip edenler, kendilerini "ayıklık ehli" diye tarif eden Cüneyd'i takip edenlerin aksine, kendilerini "sarhoşluk ehli" diye tarif edip sarhoşluğun ayıklıktan daha iyi olduğunu ifade etmişler. Bâyezîd ve onu takip edenlere göre sarhoşluk, sevenin kendisinden ve beşeri sıfatlardan vazgeçmesidir. Ayıklık ise kişinin kendisini insan ve Allah huzurunda yok bilmesidir.¹ Fena ve yokluk kavramı daha sonra manevi bâde yapıtlarının en önemlilerinden biri olarak tanınmış ve bazı şairler bâde ve mey lafızlarını bu manada kullanmışlar.

Şarâbı tasavvufi anlamıyla kullanan örneklerin en eskilerinden biri Bâyezîd Bistâmî'den nakledilmiştir. Bâyezîd'e sormuşlar; Bir kimsenin muhabbet denizindeki bir katreyle mest olmasına ne dersin? O da cevaben demiş ki, muhabbet şarabına dönen âlemin bütün denizlerini içip hala susuzluktan kıvranan kimse hakkında ne dersin?² Bu arada "şarâb" lafzı Ebu Nasr Serâc ve Ebu'l-Kâsım Kuşeyrî gibi sûfi yazarların Arapça şiirlerinde sarhoşluk için söyledikleri anlamıyla kullanılmıştır. Sûfi şeyhleri ve Farsça konuşanlar hicri beşinci yüzyıldan sonra âşıkane ve meyhane ile ilgili şiirlere yönelince, daha önce şarâb ve hamr gibi kelimelere verilen anlam Farsça bâde ve mey gibi lafızlara aynen aktarılmıştır.

Meyhane ile ilgili ve tasavvufi olmayan âşıkane şiirler söyleyen ilk sûfiler Horasanlılardır. Bu Horasan şeyhleri arasında sarhoşluk geleneğinin nüfuz etmesinden kaynaklanmıştır. Maşukun beden azalarını tarif eden veya bâde, bâdegosârî ve sarhoşluk halleri hakkında bilgi veren sûfi olmayan şairlerin şiirleri hicri beşinci yüzyılda ilk defa sema meclislerinde söylenmeye başlamıştır. Çalgıcılar tarafında söylenen bu tür beyitlere müşteriler itiraz etmişler. Bu itirazlara karşılık tasavvufi şeyh ve yazarları şiirin manasının eleştirilmesi görüşünü ortaya atmışlar. Bu görüşe göre şairin lafızlardan kast ettiği mana ile okuyucunun ya da dinleyicinin anladığı mana bir değildir. Okuyucu ya da dinleyici kendi mizacına uygun manayı şiirde görebilir, bu yüzden çalgıcıların okuduğu şiirlerin asıl manasının önemi yoktur. Önemli olan dinleyicilerin onlardan anladığı manadır. Bu konuyu Kîmyâ-yı Sa'âdet adlı kitabında Ebû Hâmid Gazâlî (ö.505) ortaya koymuştur. Sema meclislerinde şarâb, sarhoşluk ve meyhaneden söz açıldığında dinleyicilerin onlardan başka bir mana anladığını söylemiştir.³ Âynülkudât-ı Hemedânî (ö.525) de bu konuyu daha detaylı manada açıklamıştır. Ona göre şiir bir aynadır her kim ona bakarsa kendi suretini görür.⁴

Tasavvufi olmayan şiirler sadece sema meclislerinde okunmamıştır. Yazarlar da kendi derin tasavvufi bahisleri için onları nakletmişler. Mesela Emîr Muizzî bir beyitte "Bâde kılıcını, kadehin kınından çıkardığımda/ zaman benden sitem etmeli" demiştir. Gazâlî de bâdenin zahiri şarap olduğunu nakletmiş,⁵ ama bâdeden başka bir mana beyan etmek için ondan istifade etmiş ve bu üsluba "temsîl" adını vermiştir.

Hicri beşinci yüzyılın ikinci yarısı ile hicri altıncı yüzyılın başlarında bazı tasavvuf şairleri bâdenin dakik manasını ifade etmek ve sûfi dinleyicilerin zihnindeki belirsizliği izale etmek için lafzi ya da manevi karineler kullanmışlar. Mesela Gazâlî'nin aşağıdaki rubaisinin ilk beytindeki "aşk" karinesi, ikinci beyitteki "helal mey" olarak yorumlanmıştır: Yokluktan aşkla bineğimiz yola koyuldu/ Bizim gecemiz daimi övgü ışığıyla aydınlıktır./ Mezhebimizde haram olmayan o meyden/ Ölene kadar dudağımızı kuru bulmayacaksın.

¹ Ali b. Osman Hucvîrî, *Keşfü'l-Mahcûb*, nşr. Zhukovski, (Tahran: Yy., 1358), 230.

² Hucvîrî, *Keşfü'l-Mahcûb*, 233.

³ Muhammed b. Muhammed Gazâlî, *Kîmyâ-yı Sa'âdet*, nşr. Hüseyin Hadîvcem, (Tahran: Yy., 1364), 1: 484.

⁴ Abdullah b. Muhammed Aynülkudât, *Nâme-hâ-yı Aynülkudât-ı Hemedânî*, nşr. Ali Nakî Münzevî ve Affî İsrân, (Tahran: Yy., 1348), 1: 216.

⁵ Ahmed b. Muhammed Gazâlî, *Sevânih*, nşr. Nasrullâh Pürcevâdî, (Tahran: Yy., 1359), 13.

Hicri beşinci yüzyıldan sonra bazı sûfilerin ele aldığı arifane mazmunların konusu muhabbet ya da ezeli aşktır. Yani insanların ruhları bu dünyaya gelmeden önce muhabbeti bulmuşlar. Bu muhabbet akdinin sözleşmesi Allah'ın Âdemoğullarının zürriyetlerine hitap ederek "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" ve zürriyetlerin ona cevap olarak "Evet" demesiyle başlamıştır.⁶ Sûfiler bu muhabbeti, muhabbet ya da ezeli aşk olarak bilmişler. O yüzden sûfilerin dilinde olan mey, bâde ve şarâb gibi tasavvufi kavramlar aşk manasına eklenmiş ve bâde-1 elest, şarab-1 ezel, mey-i elest gibi yeni terkipler tasavvufi şiirin diline girmiştir. Daha önce zikrettiğimiz rubainin ilk mısrasında bu manaya işaret etmiştik. (Yokluktan, aşkla bineğimiz yola koyuldu)

Birçok defa bu yeni mazmunları ortaya koyan şairlerden birisi de Fahreddîn-i Irâkî'dir. (ö.688) Irâkî diğer şairane terkipleri de yeni mazmunları açıklamak için kullanmıştır. Mesela aşağıdaki beyitte humâr, bâde-1 şebâne ve mey gibi kelimelerin hiçbirisinde tasavvufi bir karine yoktur; Ezeli aşktan mey ver/ Bugün ayakta sarhoş oldum.⁷ Eğer Irâkî'nin mezhebine aşınaysanız "bâde-i şebâne"nin insanın bu âleme gelmeden önce içip mest olduğu ezeli aşkın şarabı olduğunu anlarsınız.

Ruhumuz bu dünyada "ilk yaratıldığı zamanki" ahdini unutmuştur. O yüzden "Bugünkü Mahmurluk" ile kast edilen anlam unutkanlıktır. Bu mahmurluğu ortadan kaldırmak için ruh, ahdini tazelemeli ve tekrar aşk badesinden içmelidir. Irâkî, *Uşşâknâme* adlı eserinin bir yerinde⁸ "Bugünkü şarabı", "Elest şarabı" ya da "Gece vakti şarabı"ndan ayırmak için "Sabah içilen şarap" terkiplerini kullanmıştır; "Ey saki! Sabah şarabını ver/ Âşıklara ruh gıdasını ver/ Biz sarhoşlara aşk bâdesi ver/ Bize mey ver biz bize mutluyuz"

Bu beyitlerde mey ve bâdenin tasavvufi bir manaya sahip olduğunu belirten bir karine bulunmaktadır. Bâde ruhun gıdasıdır cismin değil, bu bâdeyi kimler içmişse ezelden beri âşıktırlar. "Bugünkü şarab"ın sebebi olan ve onu kibre tutsak eden ruhun unutkanlığıdır. Şimdi benlik ve kibir ipinden kurtulmak için ya da başka bir ifadeyle beşeri sıfatlardan arınmak için "Sabah şarabı"nı içmekten başka çaresi yoktur.

Tasavvufi manada bâdenin başka bir anlamı daha vardır. Muhabbet veya kişisel aşk mazmunları olan gökyüzü, yıldızlar, elementler ve hatta âlemin bütün zerrelere yaratılışın başlangıç noktasıdır. Sûfilerin ilk başta bahsettikleri muhabbet, insan ile Allah arasındaki muhabbetir. Ezeli muhabbetin konusu her ne kadar yeni olsa da hakiki muhabbet kavramına bölünmüş ve tekrar insan ve Allah arasındaki ilişkiye geri dönmüştür. Ama "Dünyevi Muhabbet" yani bütün mevcudatın muhabbeti sadece geçmiş muhabbeti yaratılışın temeline yakınlaştırmamış, âşıkların dairesini de genişletmiştir. Bu akide hicri dört ve beşinci yüzyıllarda yaşayan bazı filozofların eserlerinde görünmektedir. Örneğin; İbn Sînâ'nın *Resâil-i Ehvân-ül-Safâ* ve *Risâlet-ül-İşk* adlı eserleriyle hicri altıncı yüzyılda yaşayan Aynülkudât'ın eserlerinde görülmektedir. Aynülkudât her ne kadar üstadı Ahmed Gazâlî gibi genellikle Allah ile insan arasındaki aşktan bahsetmişse de filozoflara göre dört unsur ve gökyüzü aşkı hakkında da bilgi vermiştir. Örneğin; "Yüz ve beninin güzelliğinden aklımız divane oldu/ Onun aşk şarabından her iki cihan meyhanedir"⁹

Filozoflardan etkilenip bütün mevcudatın aşkıdan bahseden şairlerden ilki Hekîm Nizâmî'dir. *Hüsrev ve Şîrin*'in girişinde aşkı yaratılışın temeli saymıştır, sadece dünyanın dönmesi ve yerin mamur olmasını değil, dünya üstündeki hayatı aşka bağlı bilmıştır.¹⁰ Hicri yedinci yüzyılda bu mazmunlar Farsça yazılan tasavvufi şiirlerde tamamen yaygınlık kazanmıştır.¹¹

Muhtemelen dünyevi aşk konusunun tasavvufi şiirlerde çok yaygınlaşmasını sağlayan ve bu karinenin kendisini tasavvufi manada kullanılan "bâde" gibi sunan en önemli etken Muhyiddîn Arabî'nin (ö.628) tasavvufi mektebinin yayılmasıdır. Mevlânâ Celâleddîn, İbnü'l-Arabî'nin büyük ve ünlü talebesi olan ve ondan ders alan nazarî tasavvufun en önemli teorisyeni Sadreddîn-i Konevî'nin (ö.672) muasırı olmasına rağmen İbnü'l-Arabî'nin tasavvufi düşüncesinin tesirinde kalmamıştır, ancak Mevlânâ'nın muasırı olan Fahreddîn-i Irâkî ve daha sonraki birçok şair İbnü'l-Arabî'den etkilenmiş ve adı geçen mazmunları defalarca kendi şiirlerinde kullanmışlar. Bâde, mey ve şarâbdan mazmunları tarif etmek için istifade etmişler. Mesela Irâkî hem muhabbet-i ezeli ve ahd-i elesten bahsetmiş ve onları bâde olarak tarif etmiş, hem de bütün kâinatın Allah'a olan aşkıdan bahsetmiştir; "Bütün dünya yârin aşkının şarabından sarhoştur/ fakat her sarhoşun sarhoşluğu başkadır."¹²

Bütün mevcudatın Allah'a olan aşkı hakkında Farsça beyitler söyleyen en önemli kişi Mahmûd-i Şebüsterî'dir; "Bütün âlem onun bir meyhanesi gibidir/ Her bir zerrenin gönlü onun kadehidir./ Akıl

⁶ Arâf 7/172.

⁷ İbrahim b. Bozorgmihr Irâkî, *Divân-i Irâkî*, nşr. Saîd Nefîsî, (Tahran: Yy., 1338), 138.

⁸ Irâkî, *Divân-i Irâkî*, 354.

⁹ Abdullah b. Muhammed Aynülkudât, *Temhîdât*, Nşr. Afîf İsrân, (Tahran: Yy., 1342), 116.

¹⁰ İlyâs b. Yusuf Nizâmî, *Hüsrev ü Şîrin*, nşr. Vahîd-i Destgirdî, (Tahran: Yy., 1334), 33.

¹¹ Celâleddîn Muhammed b. Muhammed Mevlânâ, *Mesnevî-i Manevî*, Nşr. Reynold Alleyne Nicholson, (Tahran: Yy., 1363), 5: 3854-57.

¹² Irâkî, *Divân-i Irâkî*, 90.

sarhoş, melekler sarhoş, can sarhoş/ Hava sarhoş, yer sarhoş, gökyüzü sarhoştur.¹³ Bâde, mey, şarâb, mestî ve peymânenin tasavvufi manaları hicri yedinci yüzyıldan sonra onların hakiki manalarına tamamen galip gelmiştir. Böylelikle sûfilerin daha önce bu lafızları kullanmak için karşılaştıkları sorun ortadan kalkmıştır, artık kimse sûfi şairlere karışıp neden harâbât, meyhâne, bâde, cem, bâdegosârî, meyperest gibi kelimeleri kullandıklarını sorma gereği duymamıştır. O zaman birçok okuyucu ve özellikle acemi salıklar için bu kelimelerin ne anlamlara geldiğine dair bir sual ortaya çıkmıştır. Bu sual sayesinde şeyhler yeni eserler yazmış ve bu eserlerinde bâde ve şarâb gibi rumuzlu lafızların manalarını şerh etmeye başlamışlar. Şebüsterî'nin Gülşen-i Râz adlı eseri bu vesileyle yazılmıştır.

Hicri sekizinci yüzyıl başlarından sonra onlarca risale muhtelif yazarlar tarafından tasavvuftaki rumuzlu tabirleri şerh etmek için yazılmıştır. Günümüzde bunlardan sadece bazıları basılmıştır. Bu risaleler hacim ve muhteva olarak birbirinden farklıdır. Bazıları muhtasar olup içlerinde sadece az sayıdaki kelimenin anlamı açıklanmıştır. Bazıları da mufassal olup daha çok şarâb sunulan meclislerin lafızları beyan edilmiştir. Hatta şarâb için birçok lafız kullanılmıştır. Şarâb lafzının kendisi, bâde, mey, hamr, mudâm ve bâde çeşitleri şerh edilmiştir. Bu eserlerin çoğu İbnü'l-Arabî'nin tasavvufi bakış açısına göre, onun mektebinin ıstılah ve lafızlarından istifade edilerek yazılmıştır.

Bu konu hakkında telif olunan ilk risale hem Fahreddîn-i Irâkî ve hem de Şerafeddîn Hüseyin Olfetî-i Tebrîzî'ye nispet edilen Reşfü'l-Elhâz fî Keşfü'l-elfâz'dır. Müellif bu eserde şarâb, mey ve bâdeyi Horasan sûfileri geleneğine göre aşk kavramından istifade ederek tarif etmiştir. Şarâb, mey ve bâde; her üçü de insanın Allah'ta bulduğu aşk manasına gelmektedir. Bu aşk, seyr-i sulûkün mertebe ve derecelerine göre zaaf ve şiddette sahiptir. Acemilerin aşkı hepsinden daha zayıf olduğundan bâde diye çağrılmaktadır. Orta derecelilerin aşkı daha kuvvetli olduğundan mey diye çağrılır. Şarap diye adlandırılan aşkın en kuvvetli halleri sondakilere söylenmektedir.¹⁴ Bu tür eserlerden birisi de yazarı belli olmayan Mirât-ı 'Uşşâk'tır.¹⁵ Bu eserin müellifi bilerek ya da bilmeyerek Horasan şeyhleri mektebi ile İbnü'l Arabî mektebini birlikte ele almıştır. Bu nükte kitaptaki hamr, bâde, mey, şarâb gibi lafızların tariflerinde görülmektedir. Bâdeyi şöyle tarif etmiştir; "Şiddet peyda etmeyen bir aşka acemilerin mertebesi deniliyor"¹⁶ Bu tarif Horasan şeyhleri mektebi ile Reşfü'l-Elfâz adlı kitaptaki tanımla aynıdır, ama "mey" in tarifinde İbnü'l-Arabî ekolünün etkisi görülmektedir. İbnü'l-Arabî'nin takipçileri hamr ve şarâbı tarif ederken bazen tecelli kavramından istifade etmişler.

Bu yüzden bazen tecelli şarabı" ve "tecelli bâdesi" gibi terkipleri kullanmışlar.¹⁷ Mirât-ı 'Uşşâk yazarı da "mey" tarifinde bu kavramdan istifade etmiştir; "Ya fiilleri ya sıfatları veya davranışları şarâb kadar tesirli yapıtlara umumiyetle Allah'ın tecelliyatı denilmektedir."¹⁸ Ancak şarâb konusunda iki mana zikretmiştir. Birisini Horasan şeyhleri mektebinden, diğerini İbnü'l-Arabî mektebinden almıştır. Arif şairlerin "şarâb" lafzını bazen zevk için ve bazen de Allah'ın tecellisini göstermek için kullandıklarını söylemektedir. Ayrıca Allah'ın tecellisini göstermek için "şarâb" lafzını muhabbet ateşi ve âlemi yakan aşk sıfatı olarak da kullanmaktadır.¹⁹ Müellif bu tarzı "hamr" lafzını tarif ederken de kullanmıştır. Kendisi şöyle demektedir; "Bu lafız aşkın üstünlüğünü göstermek için kullanılmaktadır. Ayrıca azarlama ve kınama gibi kelimelerle benzerlik gösteren "bâde-i tecelliyât" için de istifade edilmektedir."²⁰ Mirât-ı 'Uşşâk yazarının "hamr" için yaptığı tarif ile Reşfü'l-Elhâz yazarının "şarâb" için yaptığı tarif aynıdır. Bâde, şarâb ve mey gibi tasavvufi lafızların tariflerindeki ihtilaflar, bu lafızların şairane hayal ve dil ile ilgili olması ve manalarının tamamen akıcı olmasından kaynaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

Aynükdât, Abdullah b. Muhammed. *Nâme-hâ-yı Aynükdât-i Hemedânî*. Nşr. Ali Nakî Münzevî ve Afif İsrân. Tahran: Yy., 1348.

Aynükdât, Abdullah b. Muhammed. *Temhîdât*. Nşr. Afif İsrân. Tahran: Yy., 1342.

Berthels, Evgeny Edvardovich. *Tasavvuf ve Edebiyât-i Tasavvuf*. Trc. Sîrûs İzedi. "Mirât-ı 'Uşşâk". Tahran: Yy., 1356.

Gazâlî, Ahmed b. Muhammed. *Sevânih*, Nşr. Nasrullâh Pürcevâdî. Tahran: Yy., 1359.

Gazâlî, Muhammed b. Muhammed. *Kimyâ-yi Sa'âdet*. Nşr. Hüseyin Hadîvcem. Tahran: Yy., 1364.

Hucvîrî, Ali b. Osman. *Keşfü'l-Mahcûb*. Nşr. Zhukovski. Tahran: Yy., 1358.

Irâkî, İbrahim b. Bozorgmihr. *Dîvân-i Irâkî*. Nşr. Saîd Nefîsî. Tahran: Yy., 1338.

Lâhîcî, Muhammed b. Yahya. *Mefâtihü'l-İcâz fî Şerh-i Gülşen-i Râz*. Tahran: Yy., 1337.

¹³ Muhammed b. Yahya Lâhîcî, *Mefâtihü'l-İcâz fî Şerh-i Gülşen-i Râz*, (Tahran: Yy., 1337), 762.

¹⁴ Lâhîcî, *Mefâtihü'l-İcâz fî Şerh-i Gülşen-i Râz*, 60.

¹⁵ Evgeny Edvardovich Berthels, *Tasavvuf ve Edebiyât-i Tasavvuf*, trc. Sîrûs İzedi, "Mirât-ı 'Uşşâk", (Tahran: Yy., 1356), 165-238.

¹⁶ Berthels, *Tasavvuf ve Edebiyât-i Tasavvuf*, 175.

¹⁷ Lâhîcî, *Mefâtihü'l-İcâz fî Şerh-i Gülşen-i Râz*, 608-11.

¹⁸ Berthels, *Tasavvuf ve Edebiyât-i Tasavvuf*, 23.

¹⁹ Berthels, *Tasavvuf ve Edebiyât-i Tasavvuf*, 209-10.

²⁰ Berthels, *Tasavvuf ve Edebiyât-i Tasavvuf*, 194.

Mevlânâ, Celâleddîn Muhammed b. Muhammed. *Mesnevî-i Manevî*. Nşr. Reynold Alleyne Nicholson. Tahran: Yy., 1363.

Nizâmî, İlyâs b. Yusuf. *Hüsrev ü Şîrîn*. Nşr. Vahîd-i Destgirdî. Tahran: Yy., 1334.

Olfetî, Hüseyin b. Ahmed. *Reşfî'l-Elhâz fi Keşfî'l-Elfâz*. Nşr. Necîb Mâil-i Herevî. Tahran: Yy., 1362.